

Mạng xã hội và các phiên tòa cảm xúc

ISSN: 2734-9195 12:37 28/02/2026

Một người làm thiện nguyện không vì mặc áo đẹp mà mất đi tấm lòng thiện; một nhà giáo không vì sử dụng công nghệ hiện đại mà đánh mất lý tưởng giáo dục. Khi xã hội quen với việc đánh giá đạo đức qua bề ngoài, thì sự hiểu lầm là điều khó tránh khỏi.

Những ngày gần đây, trên các nền tảng mạng xã hội như Facebook, TikTok xuất hiện nhiều bài đăng, clip lan truyền ghi lại hình ảnh nhà sư bước xuống từ một chiếc xe ô tô có giá trị cao. Ngay lập tức, hình ảnh này trở thành tâm điểm của nhiều luồng dư luận trái chiều.

Có người đặt câu hỏi, có người bày tỏ sự hoài nghi, thậm chí có những bình luận mang tính đả kích, quy kết, cho rằng đây là biểu hiện của “*sư làm kinh tế*”, “*không còn đúng nghĩa đi tu*”.

Đáng chú ý, có nhận xét mang nặng cảm xúc và chủ quan: “*Chiếc xxx sang biển xịn dừng lại, một sư chùa áo vàng bước xuống, thái độ vênh váo như quan phụ mẫu của dân*”.

Từ một hình ảnh được cắt ra trong vài giây ngắn ngủi, một câu chuyện lớn hơn đã được tạo nên. Nhưng điều đáng suy ngẫm không chỉ nằm ở bản thân chiếc xe hay cá nhân được nhắc tới, mà nằm ở cách xã hội hiện đại đang nhìn, hiểu và phán xét các hiện tượng qua bề mặt của một bức ảnh, đặc biệt lại liên quan đến tôn giáo, để lại nhiều điều suy ngẫm.

Ảnh: internet

1. Khi “hiện tượng” bị đồng nhất với “bản chất”

Trong Phật học, sự phân biệt giữa tướng (hình thức, hiện tượng bên ngoài) và tính (bản chất, nội dung bên trong) là một nguyên lý căn bản. Kinh điển nhiều lần nhấn mạnh rằng, nếu chỉ nhìn vào sắc tướng mà vội kết luận bản chất, con người rất dễ rơi vào cái thấy lệch lạc, thiếu toàn diện.

Kinh Kim Cang đã chỉ rõ: “Phàm sở hữu tướng, giai thị hư vọng; nhược kiến chư tướng phi tướng, tức kiến Như Lai”, nhấn mạnh rằng việc chấp vào hình thức bên ngoài rất dễ khiến con người đánh mất cái nhìn như thật.

Phật giáo Nguyên thủy cũng cảnh báo rằng ai đồng nhất sắc tướng với bản chất con người thì rơi vào tà kiến. Kinh Tăng Chi Bộ (Anguttara Nikāya), AN 4.49: “Yo rūpaṃ attato samanupassati, micchādiṭṭhi hoti.” Tạm dịch: “Ai xem sắc (hình tướng) là tự ngã, người ấy rơi vào tà kiến”.

Kinh Đại Bát Niết-bàn (Mahāparinibbāna Sutta – DN 16): “*Y pháp bất y nhân, y nghĩa bất y ngữ.*” Tạm dịch: “*Nương vào giáo pháp, không nương vào con người; nương vào ý nghĩa, không nương vào lời nói (hay hình thức biểu đạt).*”. Không đánh giá giá trị đạo hạnh qua cá nhân hay hình thức bề ngoài mà cần soi chiếu bằng giáo pháp và nội dung hành trì.

Một chiếc xe, dù là phương tiện giản dị hay sang trọng, trước hết vẫn chỉ là phương tiện. Đó là một vật thể vô tri, được con người chế tạo từ kim loại, các thiết bị cơ khí và điện tử, nhằm phục vụ nhu cầu đi lại, chứ không phải một chủ thể mang giá trị đạo đức. Vì vậy, bản thân chiếc xe không đủ tiêu chí định danh đời sống tu tập hay phẩm chất tâm linh của một con người. Việc sử dụng phương tiện gì, trong hoàn cảnh nào, vì mục đích gì... đều cần được đặt trong bối cảnh đầy đủ và cụ thể, chứ không thể suy đoán hay quy kết từ một khung hình đơn lẻ hay clip ngắn ngủi vài giây.

2. Hiệu ứng FOMO: “đám đông phán xét” trên mạng xã hội

Không thể phủ nhận rằng, trong tâm thức xã hội Á Đông nói chung, hình ảnh người tu sĩ thường gắn liền với sự thanh bần, giản dị. Tuy nhiên, khi sự kỳ vọng ấy bị biến thành chuẩn mực cứng nhắc, nó rất dễ trượt sang lối nghĩ cực đoan: hễ thấy người tu hành tiếp cận với phương tiện hiện đại, đời sống vật chất tốt hơn, đầy đủ tiện nghi hơn thời xưa, liền cho rằng đó là dấu hiệu “*lệch chuẩn*”.

Trong khi đó, giáo lý Phật giáo không hề đặt trọng tâm vào việc người tu gắn với hình ảnh sử dụng vật chất ở mức độ nào - trong hoàn cảnh nào mà đặt trọng tâm ở Giới – Định – Tuệ, ở thái độ đối với tham ái, chấp thủ và danh lợi. Một người có thể sống giữa tiện nghi mà không bị tiện nghi chi phối; ngược lại, cũng có người sống rất đạm bạc nhưng tâm vẫn đầy tham cầu và chấp ngã.

Đời sống thường nhật cho thấy điều này không chỉ xảy ra với tu sĩ. Một người làm thiện nguyện không vì mặc áo đẹp mà mất đi tấm lòng thiện; một nhà giáo không vì sử dụng công nghệ hiện đại mà đánh mất lý tưởng giáo dục. Khi xã hội quen với việc đánh giá đạo đức qua bề ngoài, thì sự hiểu lầm là điều khó tránh khỏi.

Mạng xã hội vận hành dựa trên cảm xúc nhanh, phản ứng nhanh và lan truyền nhanh. Một hình ảnh gây sốc, một câu chữ kích thích, rất dễ tạo ra hiệu ứng FOMO (Fear of Missing Out) – sợ bị đứng ngoài dòng dư luận. Trong trạng thái đó, nhiều người chia sẻ, bình luận không phải vì đã hiểu rõ sự việc, mà vì không muốn “*im lặng giữa đám đông*”.

Theo tâm lý học hiện đại, khi một nhận xét mang tính tiêu cực được lặp đi lặp lại đủ nhiều lần, nó dễ trở thành “*sự thật cảm xúc*”. Lúc này, “*tư duy độc lập*” bị thay thế bằng “*tâm lý hòa theo*”, và “*phán xét cá nhân*” nhanh chóng biến thành “*phán quyết tập thể*”.

Phật học gọi đó là sự vận hành của vọng tưởng và kiến chấp, thấy một phần mà cho là toàn bộ, nghe một phía mà cho là chân lý. Chính cơ chế này đã khiến nhiều câu chuyện trên mạng xã hội bị đẩy đi rất xa so với thực tế ban đầu.

Ví dụ 1: Một khoảnh khắc cúng dường bị cắt ngữ cảnh → quy chụp “sư mê tiền”

Đã từng có những trường hợp hình ảnh hoặc clip ghi lại cảnh Phật tử cúng dường tiền mặt cho chư Tăng trong các khóa lễ, pháp hội hoặc đại trai đàn được lan truyền trên mạng xã hội. Chỉ từ một góc quay ngắn, không có bối cảnh giải thích, nhiều bình luận lập tức quy kết rằng “*sư nhận tiền*”, “*chùa kinh doanh tâm linh*”, “*đi tu mà còn ham vật chất*”.

Trong khi đó, theo truyền thống Phật giáo, cúng dường là một pháp tu của cư sĩ, và việc tiếp nhận tịnh tài, nếu đúng pháp, không đồng nghĩa với tham cầu hay sở hữu cá nhân. Tuy nhiên, do chỉ nhìn vào hình ảnh bề ngoài, không tìm hiểu cơ chế quản lý tài vật của tự viện hay mục đích sử dụng, nhiều người đã vội vàng đánh đồng một nghi thức tôn giáo với động cơ trục lợi.

Ví dụ 2: Hình ảnh tu sĩ sử dụng mạng xã hội → kết luận “sư thế tục hóa”

Trong vài năm gần đây, khi một số tu sĩ xuất hiện trên Facebook, YouTube, TikTok để chia sẻ pháp thoại, trả lời câu hỏi Phật pháp hoặc hướng dẫn tu tập, đã có không ít ý kiến cho rằng đó là biểu hiện của “*sư chạy theo truyền thông*”, “*tu sĩ thời nay không còn giữ nếp xưa*”.

Tuy nhiên, nếu đặt trong bối cảnh rộng hơn, đây là sự chuyển dịch phương tiện hoằng pháp trong thời đại số. Giáo pháp vẫn là nội dung cốt lõi, chỉ có phương tiện truyền tải là thay đổi. Việc chỉ nhìn vào hình thức xuất hiện trên nền tảng số mà kết luận về sự suy giảm đạo hạnh là một dạng chấp tướng, không phân biệt được phương tiện (upāya) và mục đích hoằng pháp.

Ở đây, vọng tưởng phát sinh từ việc đồng nhất “*truyền thống*” với “*một hình thức cố định*”, thay vì nhìn vào tinh thần hoằng pháp.

Ví dụ 3: Một biểu hiện cảm xúc cá nhân → gán cho cả tăng đoàn

Cũng đã từng có những trường hợp một tu sĩ trong lúc phát ngôn chưa chừng mực, hoặc có thái độ chưa phù hợp trong một tình huống cụ thể, bị ghi hình và lan truyền rộng rãi. Từ đó, không ít bình luận đi xa hơn sự việc cụ thể, quy kết rằng “*sư bây giờ là thế*”, “*nhà chùa cũng chẳng khác gì đời*”.

Cách suy luận này cho thấy rõ cơ chế lấy cá biệt làm phổ quát, lấy một con người để đại diện cho cả một cộng đồng tu sĩ. Trong Phật học, đây là biểu hiện của tà kiến do khái quát hóa vội vàng, xuất phát từ cảm xúc hơn là từ sự quán sát có trí tuệ.

3. Trung đạo: không tôn vinh, chưa vội phán xét

Trong Bát Chính Đạo, Chính ngữ là một trụ cột quan trọng. Đức Phật không chỉ dạy tránh nói dối, nói ác khẩu, mà còn nhấn mạnh việc không nói khi chưa thấy rõ, không nói lời gây tổn thương vô ích.

Những bình luận mang tính suy đoán, quy chụp, thậm chí gán ghép động cơ và thái độ nội tâm của người khác – như việc mô tả “*thái độ vênh váo*” từ một khoảnh khắc hình ảnh – xét dưới góc nhìn Phật học, không chỉ có nguy cơ làm tổn thương người bị nhắc tới, mà còn nuôi dưỡng sân hận và kiêu mạn trong chính người phát ngôn.

Thực tập tỉnh thức trong thời đại số có thể bắt đầu từ một việc rất nhỏ: suy ngẫm trước khi bình luận, tự hỏi mình biết được bao nhiêu phần sự thật, và lời nói này có thực sự cần thiết hay không.

Cách tiếp cận trung đạo không đồng nghĩa với việc né tránh hay phủ nhận quyền chất vấn của xã hội. Mọi cá nhân, kể cả người tu hành, đều sống trong cộng đồng và chịu sự quan sát của cộng đồng. Việc đặt câu hỏi, bày tỏ băn khoăn là điều có thể hiểu được.

Tuy nhiên, trung đạo cũng nhắc chúng ta rằng: chất vấn khác với kết tội, và góp ý khác với phán xét. Khi thông tin còn thiếu, bối cảnh chưa rõ, thì thái độ phù hợp nhất không phải là khẳng định hay phủ định, mà là giữ một khoảng lặng để có thêm sự suy tư nhiều chiều, để có được sự hiểu biết khách quan hơn.

Phật giáo không cổ súy cho việc thần thánh hóa bất kỳ cá nhân nào, nhưng cũng không khuyến khích việc dùng cảm xúc đám đông để “*xét xử*” qua vài hình ảnh rời rạc. Trí tuệ trong tinh thần Phật học luôn đi cùng với từ bi và sự khiêm tốn.

Từ một đoạn clip vài giây lăm dấy lên những chỉ trích, bài xích hình ảnh “*nhà sư đi xe sang*”, có thể thấy một vấn đề rộng hơn: xã hội hiện đại ngày càng quen

với việc đánh giá con người qua những mảnh cắt thị giác. Một bức ảnh, một đoạn clip vài giây, đôi khi đủ để định hình cả một con người trong mắt công chúng.

Không chỉ tu sĩ, mà doanh nhân, nghệ sĩ, nhà giáo, hay bất kỳ ai ở vị trí công khai đều có thể trở thành đối tượng của những “*phiên tòa cảm xúc*” như vậy. Khi đó, điều bị tổn thương không chỉ là cá nhân cụ thể, mà là khả năng đối thoại lành mạnh và sự tin cậy xã hội.

4. Lời kết

Chiếc xe không định nghĩa đạo hạnh. Một khoảnh khắc không đại diện cho cả một đời sống tu tập. Điều mà xã hội cần có lẽ không phải là thêm những lời phán xét vội vàng, mà là năng lực nhìn sâu, nghĩ thấu và phát ngôn có trách nhiệm, có chính niệm.

Phật học không yêu cầu con người thực hiện những giáo lý khô cứng mà nhắc nhở chúng ta: “*Thấy như thật*” không phải là thấy thật nhanh, mà là thấy bằng trí tuệ, bằng sự tỉnh thức và bằng một tấm lòng từ bi có trí tuệ không bị cuốn theo đám đông.

Trong thời đại mà hình ảnh lan truyền nhanh hơn suy nghĩ, có lẽ giữ được một cái nhìn chậm rãi và trung đạo đã là một thực tập Phật giáo quý giá.

Tác giả: **Tiến sĩ An Tâm**